

CARTIER Rotonda

Eugen LUNGU s-a născut la 1 octombrie 1949 în Hăsnășenii Mari, Drochia. A absolvit, în 1975, Universitatea de Stat a Moldovei. Din 1995, redactor-șef al Editurii ARC.

Volume îngrijite: Mihai Eminescu, *Opere*. Ediție critică în trei volume (în colaborare), 1981; *Poeți de pe vremea lui Eminescu*. Selecția textelor, studiu introductiv, note și comentarii critice, 1991 (ediția a doua în 1999); *Portret de grup. O altă imagine a poeziei basarabene*. Antologie a poeziei generației optzeciste. Selecție și studiu introductiv (în colaborare), 1995; *Literatura din Basarabia în secolul XX. Eseuri, critică literară*. Antologie și studiu introductiv, 2004. A colaborat cu articole la *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (Enciclopedia universală a Lituaniei), Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, Vilnius, vol. XV, 2009, vol. XX, 2011. Numeroase prefețe, studii și articole în presă.

Volume de autor: *Raftul cu himere*. Eseuri, Știința, 2004 (Premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova; Premiul „Titu Maiorescu” al Academiei Române); *Spații și oglinzi*. Eseuri, critică literară, Prut Internațional, 2009 (Premiile Uniunii Scriitorilor din Moldova).

Premiul de Excelență al Uniunii Scriitorilor din Moldova (2013).

Eugen Lungu

Panta lui Sisif

Eseuri

R o t o n d a
CARTIER

CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 022 24 05 87, tel.: 022 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr.24, sectorul 2, București.

Tel/fax: 021 210 80 51. E-mail: romania@cartier.md

www.cartier.md

Difuzare:

București: Strada Toamnei, nr.24, sectorul 2.

Tel./fax: 021 210 80 51. E-mail: romania@cartier.md

Chișinău: str. București, nr. 68. E-mail: cartier@cartier.md

Cărțile CARTIER pot fi procurate în toate librăriile bune din România și Republica Moldova.

LIBRĂRIILE CARTIER

Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău. Tel./fax: 022 21 42 03.

E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel.: 022 24 10 00. E-mail: librariadinhol@cartier.md

Colecția *Rotonda* este coordonată de Em. Galaicu-Păun

Editor: Gheorghe Erizanu

Lector: Valentin Guțu

Coperta: Vitalie Coroban

Design/tehnoedactare: Iulia Vozian

Prepress: Editura Cartier

Tipărită la Bons Offices

Eugen Lungu

PANTA LUI SISIF

Ediția I, iunie 2014

© 2014, Editura Cartier pentru prezenta ediție.

Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Lungu, Eugen.

Panta lui Sisif / Eugen Lungu; cop.: Vitalie Coroban. – Chișinău: Cartier, 2014

(Tipogr. „Bons Offices”). – 216 p. – (Colecția „Rotonda” / coord. de Em. Galaicu-Păun).

ISBN 978-9975-79-884-6.

821.135.1(478)-4

L 92

Fiielor mele, Daniela și Dorina

Cuprins

I. Biblioteca Babel	9
„Charmante Roxandre”. Semnat: Sainte-Beuve	9
Fratele Alexandru, între vanitate și glorie	9
Фрейлина	15
Episodul Joseph de Maistre	17
Inelul cu fluture	25
„Charmante Roxandre”	28
Tinerii români din Basarabia și contesa Edling	36
Codul lui Kafka sau Eros și filozofie	39
Pasa lui Sofocle	40
De ce Kafka?	43
Tânărul numit Corbul	49
Eros și filozofie	50
Un <i>sfumato</i> nipon	53
Günter Grass despre Günter Grass	56
Între șpiț și Olivetti	56
„Bravul” SS-ist Günter Grass	59
Soljenițân sau convertirea patriotismului în disidență	66
Complexul Giovanni Drogo	67
Scriitorul și scriitura	74
Istoria în portrete neconvenționale	76
Scriitorii – „Niște oameni acolo și ei...” Plus muzele	80
Conachi, bogat ca marchizul de Carabas, dar... ..	84
Hrisoverghi, un templier frumos ca un soare	89
Cum e bătută o femeie	94
Frumoasele și bestiile	97
<i>Preria</i> . Da, de Fenimore Cooper... ..	101
O carte pentru muieri?	104
II. Pluzia albă	113
Idiosincrazii	113
Romanul-foileton și telenovela	116
Sloganul-manifest	123

Între două abisuri	124
Viața, Moartea.....	127
Un roman resuscitat	130
Studentul Eugeniu Coșeriu	133
Regretele lui Gide și furia lui Cioran	136
„Pacostea” scrisorilor	144
O poezie.....	146
Ghicește!.....	150
Materializarea abstractului	151
Maia (Maria) Radovan.....	153
Limbaș și limbuție	155
Iluzia albă.....	160
WC-ul ca esență politică.....	161
A doua cădere a lui Icar	167
Socrate și cucuta.....	169
Facerea istoriei.....	170
Cu fânul în coarne	171
Conu' Evghenie	175
Cioclea	177
Barul cu elogii	178
Antinomii	180
III. Complexul Laocoon	183
Veneția.....	183
Umbre de idei	185
Rudele sărace ale Europei.....	186
Despre tot și nimic.....	190
Gustav Klimt	192
Nenoroc.....	194
<i>Cina cea de taină</i> la Londra	196
Minciuna artei.....	197
Istorie și parodie.....	201
Herzen	201
Friedrich între simboluri.....	202
David, neoclasicistul	205
Salvador Dalí și coautorul său	206
Cârja lui Dalí	210
Complexul Laocoon	211
Carne și artă	212

I. Biblioteca Babel

„Charmante Roxandre”.

Semnat: Sainte-Beuve

Era o Sturdza din aripa filorusă a clanului. Tatăl ei, Scarlat Sturdza, pentru servicii aduse imperiului fusese numit primul guvernator al Basarabiei chiar din 1812. Deși mare funcționar al Rusiei, prea apropiata vecinătate turcească o resimțea ca pe o permanentă amenințare – turcii aveau ceva să-i reproșeze. Și cum toate reproșurile, mari sau mici, erau „rezolvate” mai ales de tăișul iataganului sau de șnurul de mătase mânuit artistic de gealat, peste un an marele boier se trase mai spre inima Rusiei. Întâi „lichidă” latifundiile din Moldova, cumpărându-și altele în Bielorusia, apoi trecu împreună cu preceptori și slugi la Sankt-Petersburg. Aici fiică-sa, Roxandra Sturdza, făcu o fulminantă carieră, ajungând dintr-o provincială anonimă domnișoara de onoare (*фрейлина*) a împărătesei Elisabeta Alekseevna și confidenta țarului Alexandru I. În această calitate, slujbă râvnită de multe fete ale imperiului, a vizitat împreună cu familia monarhică mai multe țări din Apus.

Fratele Alexandru, între vanitate și glorie

Devotamentul ei și fidelitatea față de cuplul monarhic (unii o considerau chiar iscoada țarului) au fost generos răsplătite – Alexandru I îi dăruia o moșie de 10 000 de desetine (mai mult de zece mii de hectare) în Basarabia, unde contesa care colindase Occidentul ridică o gospodărie-model, după ultimele imperative ale agrotehnicii. În jurul conacului și al mulțimii de acareturi se înființă și o localitate, Manzâr sau Mânzari (azi Lesnoe, Ucraina), în sudul

„uezdului” Bender. Pe hărțile României Mari din 1929, „comuna rurală Manzâr” își purta încă numele inițial și făcea parte din plasa Sturzeni (!). Avea drept de proprietate aici și fratele ei, Alexandru, ajuns diplomat, la fel de bine cotate la curtea imperială a țării sale monarhice. Printre multele misiuni diplomatice, țarul Alexandru I îi poruncise lui Alexandru Sturdza să facă un raport asupra Germaniei, raport ce urma să fie prezentat în cadrul Congresului de la Aachen (1818). Învingătorul lui Napoleon privea acum la Europa ca un *otcupic* ce făcea legea și obliga Apusul să funcționeze după *ustavurile* lui. Aleksandr Skarlatovici, deși studiasă în Germania, era totuși un produs al despotismului țarist, așa că deducțiile sale, precum și sugestiile de „ameliorare” a situației din țara respectivă, concentrate în *Mémoire sur l'état actuel de l'Allemagne*, semănau foarte mult cu o circulară scoasă de poliția secretă rusă. Moldoveanul vedea în universitățile prusace adevărate focare de răzmeriță și pepiniere de erezii ateiste (Sturdza era un ortodox bigot!). Memoriul său recomanda deci un șir de măsuri polițienești, inclusiv introducerea cenzurii și aplicarea unor drastice pedepse, care să readucă la ordine instituțiile prea liberalizate. Alexandru cel mic nu putea gândi altfel decât Alexandru cel mare!

Destinat doar unui cerc îngust, memoriul a ajuns totuși în mâna ziariștilor de la *Times*, după care a fost reluat de presa germană, inclusiv de influenta publicație *Europäische Annalen*. Scandalul a fost enorm! Jigniți de aceste „soluții” jandarmerești, doi studenți au încercat să-l provoace pe autorul raportului la duel, dar Sturdza fugea din Germania ca personajul unui roman de aventuri – deghizat un timp în ofițer elvețian, apoi mascându-și identitatea cu un pașaport fals. Alexandru I, vădit nemulțumit, accepta retragerea în țară a diplomatului beștelit fără cruțare de întreaga presă europeană. Ca o consolare, țarul îi acorda lui Sturdza Ordinul „Sf. Vladimir”. Era ca o ștafetă de familie – Scarlat Sturdza purta cu mândrie același ordin!

În vârtoarea acelor evenimente și în unda unor dispoziții anti-rusești, un alt student, Karl Ludwig Sand, îl asasina la 23 februarie 1819 pe August von Kotzebue, scriitor german în mare vogă, dar și agent al rușilor. Imediat după această vendetă politică, Pușkin îi dedica lui Aleksandr Skarlatovici una dintre cele mai acide epigrame ale sale, intitulată *На Стурдзу*:

*Холоп венчанного солдата,
Благодари свою судьбу:
Ты стоишь лавров Герострата
И смерти немца Коцебу.*

(Lui Sturdza

*Slugoi al unui țar-soldat,
Pe conștiință ai de-acu
Și faima unui Herostrat,
Și sufletul lui Kotzebue.)*

Se știe că poetul îi cunoscuse pe cei doi frați Sturdza. Profilul Roxandrei fusese schițat de mâna nervoasă a artistului pe unul dintre manuscrise, iar despre Aleksandr Skarlatovici, pe care îl întâlnise încă la Sankt-Petersburg, dar a comunicat mai îndeaproape cu el abia la Odesa, nu avea cele mai rele păreri. Artistul volnic, vibrând emoționant împotriva oricăror îngrădiri despotice, nu privea totuși cu ochi buni ultramonarhismul reacționar și habotnicia religioasă ale lui Sturdza. Moldoveanul credea orbește în țar și în ortodoxie, considerând că acestea două asigură prezentul și viitorul Imperiului Rus. O altă epigramă a lui Pușkin, cu titlu omonim (*Lui Sturdza*), țintea în acest concept:

*Вкруг я Стурдзы хожу,
Вкруг библического,
И на Стурдзу гляжу
Монархического.*

*(E oriunde pășesc
Sturza biblicul
Și cu verbul țintesc
Monarhismul lui.)*

Pușkin nu a fost unicul poet care a reacționat dur la inițiativele obscurantiste ale diplomatului rus. Nefastul memoriu făcu să vibreze pana poate celui mai important scriitor european al momentului – Goethe. Poetul neamț îi dedică și el o epigramă: „Putem urmări din scrierile lui Goethe interesul ce-l prezenta Sturza.

La 6 ianuarie 1819, Olimpianul [Goethe] îl înregistrează în ziarul [jurnalul] său pe «contele Sturza». Peste câteva zile, semnalează anunțul ironic al *Memoriului* lui Sturza, din «Berliner Zeitung». În analele sale, Goethe trece următorul rezultat pentru anul 1819:

«În mersul lumii, care de altfel a fost liniștit de tot, sosește la Weimar Maiestatea Sa împărăteasa Domnitoare a Rusiei. În acest timp am văzut și pe contele Sturza».

În legătură cu aceste evenimente, Goethe i-a dedicat lui Sturza o poezie ironică (Gheorghe Bezviconi, *Profiluri de ieri și de azi*, în *Fapte trecute și basarabeni uitați*, Chișinău, Universitas, 1992, p. 42).

Prin 1814, se întâlnește cu Goethe și Roxandra Sturza. Omul-legendă i se păru cam sec și ursuz, adică excesiv german: „Printre momentele forte ale acestui periplu, etapa Weimar îi permite Roxandrei să asiste, în ianuarie 1814, la reprezentarea unei piese de Goethe. Apoi, i-a făcut o vizită marelui poet, despre care a păstrat amintiri amestecate:

«Am făcut cunoștință cu acest poet celebru, dar căutam degeaba în conversația lui vreo urmă a acestei imaginații arzătoare care a făcut bucuria secolului său. În schimb, am găsit un om de curte, rece, riguros, încântat de ordinul, de titlul său. Manierele sale formau un contrast aparte cu figura sa frumoasă și nobilă, care reamintea de busturile lui Jupiter. Cu toate acestea, privirea sa se însuflețea uneori și câteva cuvinte originale trădau încă poetul din el.» (apud

Stela Ghervas, *Reinventarea tradiției. Alexandru Sturdza și Europa Sfintei Alianțe*. Traducere din franceză de Gabriela și Alexandru Șiclovan. Editura „Cartier”, 2014, p. 65.).

În acel început de secol XIX, Alexandru Sturdza era, credem, cel mai mediatizat moldovean. Gloria sa era însă una a lui Herostrat, cum ironiza Pușkin.

Dintr-o notă de jurnal, aflăm că nici cunoscutul prozator Ivan Turgheniev nu avea o impresie prea bună despre conaționalul nostru: „Aflându-mă la contesa Bobr.<inskaia>, mi-am reînnoit cunoștința cu contesa Edling, născută Sturdza, refăcând, totodată, în memorie toate erorile pe care le-a comis. Am discutat îndelung și cu multă înflăcărare. Îi învinuiam pe ea și pe fratele ei; ea nu a încercat să se dezvinovățească și nu-l îndreptătea nici pe fratele său, spre exemplu, atunci când veni vorba despre faptul că îl protejase pe Baader; acesta a dus-o însă de nas și a ascuns o parte din banii adunați de ea pentru comunitatea greacă. Pe contele Gol.<ițân> lumea îl laudă pentru inima sa mare, sigur, e o chestie cu care suntem de acord, dar ea nu știe ce influență a avut contele asupra învățământului și care a fost rolul fratelui ei în această privință, când l-a ademenit pe conte cu atâtea titluri savante și cu expozeurile sale enciclopedice în toate domeniile științelor și artelor; deși Sturdza se înșela pur și simplu în toate astea, intențiile sale erau totuși sincere. Despre el putem spune ca și despre Pavel I: «D’autres ont fait le mal, lui a mal fait le bien» («Alții au făcut răul, el a făcut rău binele»)” (*Дневники*, 1825-1826, 6 august 1825, Karlsbad).

Filipp Wiegell, viceguvernator al Basarabiei și important memorialist al epocii, l-a cunoscut personal pe Alexandru Sturdza și îi surprindea caracterul complex, sfâșiat de porniri antagonice (vezi *Записки*, partea a VI-a, cap. IV).

Oricât de binevoitoare ar fi fost față de fratele ei, care îi datora, în fond, întreaga sa carieră, Roxandra Sturdza se simțea obligată să consemneze în memoriile sale natura duală a acestuia. Alexandru părea mânat de „o ardentă sete de glorie”, iar vanitatea îi făcea și-

cane: el avea „o sensibilitate mereu iritată, care îi otrăvea existența și îl făcea să urască viața și societatea”.

Zelul său monarhist i-a fost imputat și după trecerea anilor; aproape un secol mai târziu, într-o Rusie încă țaristă (1909), renumitul dicționar Brockhaus și Efron îi definea memoriul drept un document scris în spiritul unui reacționarism feroce.

Se pare că neplăcutul episod german nu i-a trezit însă niciun fel de remușcări ghinionistului autor al memoriului, căci, după mai mulți ani, el se autoflata că, în învățământul german, lucrurile au început să meargă mult mai bine, mai ales după intervenția sa, adică a Rusiei: „*Memoriul asupra stării actuale a Germaniei* [...] a dus la o reformă binevenită a universităților, la represiunea abuzurilor presei”, scria el în amintirile sale (*apud* Stela Ghervas, *op. cit.*). În realitate era tocmai invers. Nu ar fi trebuit să meargă în vestul Europei pentru a se convinge de asta, ar fi fost suficient să se deplaseze în Iașiul său natal. În Moldova, fusese pus domn, evident cu ajutorul rușilor, Mihalache Sturza, verișorul său, care și-a trimis cele două beizadele, însoțite de la fel de tânărul Mihail Kogălniceanu, la învățătură în Franța. Nicolae I, care preluase sceptrul căzut din mâna lui Alexandru I, secerat pe neașteptate de o boală necruțătoare, se arată foarte nemulțumit de gestul marionetei sale: „După suirea în scaun a părintelui lor, amândouă beizadelele au fost trimise la Lunville, spre a-și urma acolo studiile sub direcțiunea fostului profesor al domnului, abatele Lhomme. Dar faptul că domnul Moldovei își creștea fiii în Franța uzurpatorului și liberalului Ludovic Filip, a celui care slujise în armatele revoluționare și al cărui părinte votase moartea vărului său, Ludovic al XVI-lea, a scandalizat în cel mai mare grad pe împăratul Neculai I. Această supărare a pravoslavnicului împărat a fost transmisă domnului Moldovei cu sfatul că, dacă nu voiește să crească pe fiii săi în Rusia, cel puțin să-i trimată într-o țară în care domnesc principii mai sănătoase decât în Franța. Mihalache Sturdza de nimica nu avea să se teamă ca de pierderea favoarei împăratului Rusiei, totuși trebuie să înscriem la activul său

că, om luminat cum era, cunoscând bine Rusia, unde fusese de mai multe ori, și știind prin urmare ce rezultate slabe putea să deie o creștere făcută în împărăția lui Neculai I, cu rizicul de a pierde ceva din favoarea împăratului, a preferat să trimată pe fiii săi în altă țară și a ales în cest scop Berlinul, Prusia fiind atunci, după Rusia, statul din Europa în care domneau principiile cele mai absolutiste” (Radu Rosetti, *Ce am auzit de la alții. Amintiri*, Humanitas, București, 2011, p. 203-204).

Să nu-i fi șoptit oare vărul său la ureche acest adevăr? Apropo, se spune că Alexandru Sturdza și-a vizitat nepoții în Germania, lucru despre care a și scris M. Kogălniceanu.

Фрейлина

Spre deosebire de fratele său, Roxandra a știut să câștige pentru neamul Sturdza aura de noblețe care i s-ar fi convenit conform înaltului statut social pe care îl avea. Tânăra era departe de a fi o frumusețe, așa că eforturile sale pentru a se impune într-un mediu febricitat de orgolii și megalomanii aristocratice, de vanități feminine veninoase, neiertătoare cu intrușii, au trebuit să fie duble. Memorialistul Wiegel îi făcea un portret prea puțin agreabil: „Exteriorul ei nu avea darul de a cuceri: pe torsul femeii, ușor adus, se înălța un cap ca de vacă. Era însă destul să înceapă a vorbi și interlocutorul era vrăjit pe dată de glasul ei. Farmecul venea nu de la cele spuse, ci, în mod cu totul deosebit, de la vocea ei gingașă ce suna ca cea mai frumoasă muzică”. Contrastul dintre exteriorul prea puțin aspectuos al personajului și înaltele calități intelectuale ale tinerei femei pare ușor forțat de memorialist: „Ce exprimă oare aceste minunate sunete care curg liber? Armonia lor denotă fie o simțire profundă, fie un gând subtil ori cunoștințe neobișnuite, toate expuse cu o grație pur feminină, dar uimitor de simplu! Fără

umbră de trufie sau răutate! Superioritatea spiritului ei o egala pe cea a inteligenței!” Și, ca un ultim acord: „La curte, unde frumusețea era mult mai apreciată decât mintea, Roxandra Skarlatovna Sturdza trecea drept cea mai urâtă dintre domnișoarele de onoare, așa că toți o evitau. Până când o întâmplare a apropiat-o de împărăteasa Elisabeta Alekseevna. Din acel moment, i s-au descoperit multele calități pe care le avea și toți au fost cuprinși parcă de o involuntară admirație față de superioritatea minții sale. Împărăteasa a luat-o cu ea peste hotare, iar la congresul de la Viena cei mai destoinici bărbați și multe prințese căutau să o cunoască, mulți alegând să le fie prietenă”.

Emblematică în acest sens este admirația lui Johann Jung-Stilling (1740-1817), scriitor și teolog german. „Trei persoane mi s-au părut deosebit de interesante, scria el cu privire la suita împărătesei. [Printre acestea], prințesa Sturdza, nepoata domnitorilor din Moldova și Valahia, Moruzi și Ipsilanti. Ea este prima doamnă a curții și preferata țarinei, dar nu este numită altfel decât Domnișoara” (*apud Stela Ghervas, op. cit.*).

Acceptată ca domnișoară de onoare, Roxandra se remarcă prin tact și discreție. Ea se implica în subtilele jocuri de curte atât cât îi permitea buna-cuviință.

Era de o vastă erudiție, cunoștea mai multe limbi, ceea ce îi permitea să se afirme rapid în cele mai variate cercuri. Țarului însuși îi plăcea să converseze îndelung cu *фрейлина*.

A reluat călătoriile în Occident și ca persoană particulară, după căsătorie. Roxandra Edling-Sturdza a legat prietenii de durată cu personalități ale vremii: Sainte-Beuve, Madame de Staël și amica acesteia, Juliette Récamier, da, da, acea Récamier pe care o cunoașteți după celebritățile tablouri ale lui Jacques-Louis David. Una dintre aceste pânze, ajunsă mai târziu o fantoșă a neoclasicismului, va fi parodiată de René Magritte. Récamier a fost pictată și de François Gérard. A sculptat-o și subtilul Canova, cel care îl fascina pe Eminescu și care obținea o asemănare milimetrică între personaj

și modelul viu. Alt sculptor, Joseph Chinard, îi făcea un portret-bust care ilumina parcă din interiorul marmurei.

Madame Récamier avea la Paris gloria unei Aspasia a secolului al XIX-lea (se și îmbrăca *à la grecque*). Salonul ei era un club select, unde se aduna lumea bună a capitalei franceze. La serile literare organizate de ea, tonul îl dădeau Chateaubriand sau ceva mai tinerii Lamartine, Sainte-Beuve, Balzac și mulți alții.

Ajunsă la Paris, Roxandra a fost cooptată în acest areopag, acolo cunoscându-l și pe Sainte-Beuve. Marele critic citea săptămânal, în salonul Doamnei Récamier, fragmente din renumita *Port-Royale*. Musafira s-a atașat cultural de subtilul cunoscător al literaturii și al personajelor care făceau această literatură.

Episodul Joseph de Maistre

Înainte de Sainte-Beuve i-a cunoscut însă în Rusia pe alți doi francofoni, frații Joseph și Xavier de Maistre. În fond, prin recomandarea lui Joseph de Maistre, Roxandrei i s-a deschis calea spre înalta curte. Cum avea să precizeze mai târziu în memoriile sale, moldoveanca l-a întâlnit pentru prima dată pe Joseph de Maistre în salonul amiralului Pavel Ciceagov. Curajos și inteligent, cu viziuni prooccidentale, acest militar a avut o carieră cu înălțări fulminante și căderi spectaculoase. Salonul amiralului din Sankt-Petersburg era vestit prin faptul că aduna sub lumina candelabrelor un șir de personalități cu gândire liberală.

Aici o scurtă paranteză: numit, în 1812, guvernator general în Moldova, Basarabia și Muntenia, în drumul său spre București era însoțit de tânărul Alexandru Sturza. Făceau o haltă la Soroca, apoi la Iași, unde erau primiți cu mare fast de numerosul clan al Sturzeștilor. Deși era născut la Iași, din tată român moldovean, Alexandru, când trecea Nistrul, rămânea distant și rece la ce vedea: „[A]m ajuns pe malul Nistrului; am zărit pământul natal; iar sufletul meu

a rămas rece: toate amintirile și gândurile mele rămăseseră captive pe malurile Nevei și ale Niprului”, rezuma el mai târziu. Într-o altă secvență din fasciculele memorialistice era și mai explicit: „Fiu al unor emigranți, nu-mi cunosc deloc patria și nu țin la ea decât prin amintirile părinților mei. Rusia este țara mea: totul mă leagă de ea, religia, datoria, obișnuința și sufletul meu”.

O altă casă pe care o vizita Roxandra Sturdza, în compania unor distinse aristocrate, era cea a familiei Golovin: „[C]artierul general al acestor doamne era salonul soților Golovin, pe esplanada Nevski, unde putea fi văzut uneori și țarul însuși. Începând din 1808-1809, Roxandra îl frecventa regulat, la fel ca și fratele ei. Patroana acestor locuri, contesa Barbe, soția marelui paharnic Nikolai N. Golovin, locuise la Paris și, la întoarcerea sa în Rusia, luase hotărârea de a se înconjura de străini, printre care și frații de Maistre. Musafirii săi se adunau la ora opt într-un salon adorabil, plin de arbuști și de flori. Cu câțiva ani mai târziu, Natalia [Fiodorovna] Naryshkine ne descrie locul în acești termeni:

„Parcă văd și acum căminul lângă care stătea de obicei lordul Cathcard, ambasadorul de atunci al Angliei, încercând să lege o conversație cu ministrul Sardiniei, contele de Maistre, care nu se jena să ațipească, aerul că își ascultă interlocutorul cu atenție. Ceva mai încolo, în jurul unei mari mese rotunde, se reuneau Doamna Sveticina, contesa Edling, Doamna Ruxandra Sturdza [de fapt domnișoara Sturdza și viitoarea contesă Edling], adorabila Doamnă Davidov născută Grammont, grațioasa și sfânta prințesă Liubomirska, născută contesa Tolstoi, contele de Noailles, ambasadorul Franței, tatăl meu și mulți alți bărbați distinși ai acelei epoci” (Stela Ghervas, op. cit., p. 45-46).

Tânăra (Roxandra avea doar nouăsprezece ani când l-a cunoscut pe Joseph de Maistre) urmărea cu încântare voltijele verbale ale gânditorului savoyard, când acesta era în vervă. Replicile sale scăpărau de inteligență, filozoful își domina, de regulă, oponentii. Maistre era un adversar convins al Revoluției Franceze și un mo-

narhist înfocat. Savoia, patria sa, făcea parte din Regatul Sardiniei, unde Maistre a fost un timp regent al cancelariei. În 1803, regele Victor-Emmanuel I îl numește ministru plenipotențiar la Sankt-Petersburg, unde soarta îl va ține până în 1817. Apropierea de tânăra moldoveancă s-a produs repede, deoarece ambii se simțeau străini în Rusia. Ea avea 15 ani când familia Sturdza s-a stabilit în capitala rusă. El e un fel de Ioan fără de Țară, deoarece regele nu i-a acordat, cum am spune astăzi, cetățenia Sardiniei, iar Savoia natală a fost ocupată de francezi. „Uitat” de Victor-Emmanuel I, Maistre rămăsese al nimănui, așa că după un timp a cerut țarului să fie considerat supus rus. „Ambii sunt ca exilați în această țară unde i-a aruncat destinul, țară care, ce e drept, nu i-a tratat ca o mamă vitregă, dar pe care nu au resimțit-o niciodată ca pe o patrie adevărată. Pentru fiecare dintre ei, trecutul se identifica neapărat cu pământurile strămoșești și cu situația strălucită a familiilor din care proveneau; pentru fiecare prezentul însemna o luptă permanentă pentru a învinge, însemna a trăi pe jumătate în sărăcie, pe jumătate îndestulat, pe jumătate umilit, pe jumătate prețuit, chinuit mereu de ideea că ești cineva de rangul doi, deși ești plin de forță și de mândrie; pentru fiecare viitorul ar fi însemnat, în primul rând, recondiționarea trecutului, restabilirea situației de cândva; ambii luptau pentru restaurarea sau recăpătarea celor ce au fost prin cele ce erau. Obsesiile tinerei Sturdza la început de cale – «nu sunt nici bogată, nici protejată, nici frumoasă» – se resimțeau ca un ecou în tânguirile lui Joseph de Maistre, aceleași pe parcursul a două decenii: «Pentru mine totul e pierdut – nu am nici patrie, nici avere, nici rege» (A. Маркович, *Жозеф де Местр и Сент-Бёв в письмах к Р. Стурдзе-Эдлинг* [*Joseph de Maistre și Sainte-Beuve în corespondență cu R. Sturdza-Edling*]), în «Литературное наследство», vol. 33-34, Moscova, 1939, p. 384).

Relațiile lor sunt, evident, platonice. Așa lasă să se înțeleagă A. Markovici. El era atras de mintea ei vie, de inteligența nativă („*Mama mea* – își va aminti Natalia Naryshkine –, *precum și sora*

ei mai mare, prințesa Alexis Golițin, alături de Doamna Sveticina și de contesa Edling (născută Ruxandra Sturdza), au fost, cu siguranță, persoanele cele mai instruite și cele mai distinse din societatea din Petersburg”) (apud Stela Ghervas, *op. cit.*). Ea era atrasă de felul lui de a fi și de gândirea sa critică, vizionară. Maistre capătă prin ea un discipol fidel și o admiratoare.

Ideile filozofice ale diplomatului erau condiționate de cele politice – Maistre își dorea restaurarea monarhiei în Franța și accepta revoluția doar ca pe o pacoste providențială, împotriva căreia trebuia să se lupte cu toate forțele (după cum ați văzut, fratele Roxandrei, Alexandru, era și el un monarhist furibund).

Tânăra Sturdza avea felul de a raționa și puterea de voință ale unui bărbat, așa că ambasadorul „nimănu” o invita la turnirurile sale de inteligență – *symposie philosophique*. Îi făcea o plăcere deosebită să-i dirijeze periplitul intelectual, asigurând-o cu cărți, a căror lectură era urmată de discuții pe marginea celor citite. Evident, autorii și scrierile acestora făceau parte din sfera de interese teologal-politice ale lui Maistre. În lista cu „lecturi obligatorii” au intrat și trei discursuri ale filozofului iluminist Louis Claude de Saint-Martin (1743 – 1803). Saint-Martin era francmason și avea faima de apologet al misticismului. Poreclit „le Philosophe inconnu”, acesta părea fixat pe ideea de Providență, ceea ce îl recomanda drept un Maistre *avant la lettre*. Altă dată ambasadorul îi împrumuta două volume din Jean-Baptiste Massillon (1663 – 1742), predicator francez, promotor „duios”, cum îl numea Sainte-Beuve, al catolicismului.

De multe ori, cărțile erau chiar propriile scrieri ale lui Joseph de Maistre, unele dintre acestea fiind considerate (de el!) periculoase în mediul rusesc, așa că îi cerea tinerei o absolută discreție asupra celor citite. E vorba de *Considérations sur la France*, lucrare apărută în 1797 la Neuchâtel sau la Basel; Maistre însuși indica, tot din secretomanie, Londra ca loc de editare a cărții. Scrierea ieșea de sub tipar fără semnătura autorului, iarăși din rațiuni de securitate. Pare că însăși Providența, în care se încredea la modul absolut, îi purtase

mâna când scria acea carte, deoarece toate previziunile filozofului se împlineau: Revoluția și Constituția din 1795 sfârșeau prin ratare, monarhia se restabilea, ordinea divină întorcând Franța pe calea ei mistico-monarhică. Verbul său flamboaiant avea să triumfe: „Revoluția Franceză este un eveniment unic în istorie și se remarcă tocmai prin aceea că este fundamental rea”, revolta fiind „pedeapsă divină și dezlănțuire a răului” (cf. *Dicționar de scriitori francezi*, volum coordonat de Angela Ion, Polirom, 2012).

Erau câștiguri de moment, căci, ulterior toate o luau razna, evoluând altfel decât și-ar fi dorit profetul. Exercițiile de admirație ale lui Cioran, inspirate de viața și cauza „bolnavilor de clarviziune”, a fataliștilor, a dezlănțuiților, a inșilor extremelor, a celor prăbușiți „în idee ca într-un abis”, nu-l puteau rata tocmai pe Maistre, gânditorul care a iubit și a urât cu viscerală frenezie: „Clarvăzător în momentele lui bune, Maistre s-a înșelat totuși în mai multe din previziunile sale. Franța, își imagina el, avea drept misiune regenerarea religioasă a umanității. Și Franța a alunecat în laicitate... Spera în sfârșitul schismelor, în revenirea la catolicism a Bisericilor despărțite, în redobândirea de către Suveranul Pontif a vechilor lui privilegii. Iar Roma, abandonată ei înseși, e mai modestă, mai timidă decât oricând. Maistre a presimțit unele din convulsiile ce aveau să agite Europa, dar nu le-a intuit pe cele ce ne zguduie acum. Caducitatea profețiilor nu trebuie totuși să ne facă să uităm meritele și actualitatea teoreticianului ordinii și autorității, care, dacă avea șansa să fie mai cunoscut, ar fi inspirat toate formele de ortodoxie politică, ar fi fost geniul și providența tuturor despotismelor veacului nostru. Gândirea lui e vie, neîndoielnic, dar numai în măsura în care dezgustă sau derutează: cu cât o frecvențezi, cu atât visezi la delicia scepticismului sau la urgența unei pledoarii pentru erezie” (Emil Cioran, *Exerciții de admirație*, Humanitas, București, 1993, p. 66).